

Kościół św. Piotra i Pawła w Kijach, fot. dzieci z gimnazjum w Kijach

Starorzeczne Nidy Natura 2000 , fot. Mariusz Wrzosciewicz

fot. Mariusz Wrzosciewicz

Próg wodny Motkowice, fot. J. Zieliński

Kopiec pradziejowy, fot. Jarosław Kubalski

KIJE – historia

Nazwa miejscowości wywodzi się od osobowej nazwy Kij. W średniowieczu zapisywało się ją jako: Ki, Kyealbo Kyge. Najstarsze dokumenty mówiące o miejscowości pochodzą z XII wieku. Przed 1166 rokiem Henryk Sandomierski nadał szpitalowi Joannitów w Zagości prawo łowienia bobrów w Małogoszczy i w Kijach. Kazimierz Sprawiedliwy w latach 1170–1175 przeniósł czterech dziesiętników z Kij do Zagości. W 1198 roku wojewoda mazowiecki Żyra, nadał klasztorowi Bożogrobców w Miechowie wieś położoną „prope Kye” (blisko Kij). Przypuszcza się że w pierwszej połowie XII wieku Kije były kasztelanią. Wtedy to, w latach 1145–1166, książę Henryk Sandomierski ufundował pierwotny mурowany kościół, będący ośrodkiem dekanatu. Jednak po 1175 roku Kije przeszły w prywatne ręce i kasztelanii przeniesiono do pobliskiego Czechowa. Pierwotnie romański kościół świętych Piotra i Pawła, w pierwszej połowie XVII wieku przebudowano na obecny, wczesnobarokowy. Z bryły romańskiej do naszych czasów zachowały się ściany prezbiterium z rozglifionym okienkiem i romańskim portalem z gotyckim herbem Strzeмиę. Wyposażenie kościoła jest rokokowe i pochodzi z drugiej połowy XVIII wieku. Tradycja przypisuje fundację kościoła Piotrowi Włostowicowi. Przy kościele w XVI–XVII wieku była prowadzona szkoła parafialna i przytułek-szpital dla ubogich. Jan Długosz w swoich Rocznikach, przekazał informację o wykorzystywaniu jako ornat płaszcza Ulricha von Jungingena Wielkiego Mistrza Zakonu, poległego w bitwie grunwaldzkiej. Płaszcz ofiarował świątyni uczestnik bitwy, rycerz Mszczuj ze Skrzynna, herbu Łabędź. Obok kościoła w 1789 roku wystawiono barokową dzwonnice. Podczas ofensywy styczniowej w 1945 rok kościół został trafiony 12 pociskami, które są nadal widoczne w fasadzie świątyni i dzwonnicy. W dzwonnicy wisi drewno uratowany przed hitlerowskimi okupantami. Gdy Niemcy zażądali oddania trzech dzwonów do przetopienia, jeden z nich zakopano, a aby ilość się zgadzała oddano w zamian sygnaturkę. W XIX wieku proboszczem w Kijach był etnograf i archeolog, ksiądz Władysław Siarkowski, autor licznych prac na temat Ponidzia. Dbał on o zachowanie miejscowych zwyczajów, między innymi spowiadał tylko ludzi ubranych w stroje ludowe. Podczas powstania styczniowego walczył tu dowódca oddziału partyzanckiego Jan Newlin Mazarki. Wtedy poległ też i został pochowany na miejscowym cmentarzu Węgier Erdedy. Pochowano tu też 13 partyzantów poległych

fot. Jarosław Kubalski

w starciu pod Umianowicami. Wśród zabytków architektonicznych gminy Kije są również kaplice. W miejscowości Gołuchów – **kaplica Matki Boskiej Różańcowej** z murem z drugiej połowy XIX wieku, w Rębowie – **kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej** z murem z około 1800 roku, w Borczynie – kaplica wzniesiona po pierwszej wojnie światowej, w Stawianach – **kapliczka św. Jana Nepomucena** z murem z XIX wieku.

W XVI i XVII wieku w Kijach istniała szkoła parafialna, którą ze względu na brak funduszy zlikwidowano w początkach XIX wieku. W latach 70. XIX wieku działaly dwie szkoły w Rębowie i w Stawianach, a pod koniec dwudziestolecia międzywojennego było już dziewięć szkół powszechnych. Przed I wojną światową działała w Kijach biblioteka parafialna udostępniająca swoje zbiory parafianom. Mieściła się na chórze kościelnym oraz na plebanii. Po trzecim rozbiórze Rzeczypospolitej, Kije znalazły się w granicach zaboru austriackiego. Od 1815 roku, czyli od momentu utworzenia Królestwa Polskiego do końca niewoli narodowej, pozostawały w zaborze rosyjskim. Po rozbiorach zmieniła się przynależność Kij do terenowych władz administracji państwowej. W początkach XIX wieku parafia leżała na terenie województwa krakowskiego, które w 1837 roku przemianowano na gubernię krakowską, w 1941 roku na gubernię kielecką, zaś w 1845 roku na gubernię radomską. Po powstaniu styczniowym Kije znalazły się w granicach guberni kieleckiej, w powiecie pińczowskim. Podczas II wojny światowej na terenie gminy działały oddziały partyzanckie. Najbardziej znaczącym przykładem ich bohaterskiej walki jest uderzenie na pociąg kolejki wąskotorowej. 28 lipca 1944 roku, grupa żołnierzy Batalionów Chłopskich dokonała nieudanej próby rozbrojenia żołnierzy niemieckich, jadących tą kolejką przy moście na Nidzie koło wsi Umianowice. W walce trwającej około 45 minut partyzanci ponieśli klęskę i zmuszeni zostali do odwrotu.

Delta NIDY – naturalnie niezwykła

Niepowtarzalny region wokół Nidy wijącej się wśród zielonych łąk i wapiennych wzgórz stanowi trakt komunikacyjny dla amatorów spływów kajakowych i pontonowych. Spływy odbywają się na trasie Brzegi – Rębów i Motkowice – Pińczów. Płynąc rzeką w okolicy Rębowa, można spotkać wydry lub bobry zmagające się z budową żerńi. Jesienią i zimą można napotkać napuszone białe łabędzie. Przy odrobinie szczęścia można obserwować polujące na drobne ssaki orliki krzykliwe. W okolicy Umianowic koryto Nidy należy do wyjątkowo pięknych. Tworzy liczne zakola, starorzeczca, rozlewiska i mokradła z typową dla tych siedlisk naturalną roślinnością: trzcinowiskami, szuwarami i torfowiskami. Jest to unikalny obszar w skali południowej Polski, który daje turystom, przyrodnikom, wędkarzom i myśliwym wyjątkową okazję do cieszenia się ogromnym bogactwem gatunków flory i fauny. To wymarzone tereny dla wędrówek i okaza do spotkań z unikalnymi gatunkami ptactwa i roślinności. Atrakcyjność

okolicy podnosi sieć starorzeczy i oczek wodnych w ptasim raj u w Umianowicach. Na obszarze rozległych bagien, podmokłych łąk i rozlewisk, doliczono się 150 gatunków ptaków, z których liczne są wpisane do Czerwonej Księgi Zwierząt to znaczy, że znajdujących się pod ścisłą ochroną. Należą do nich: błotniak łąkowy, kureczka, bąk, gęś gęgawa, liczne gatunki kaczek, bociany czarny i biały, czaple siwa i biała, żurawie, bataliony, łabędzie krzykliwe, ślepowrony, bieliki, rybołowy i inne. Owa różnorodność stanowi nie lada atrakcję dla ornitologów. Charakterystyczny jest również zespół roślin stepowych znany jako „kwietny step”, a tworzą go między innymi: perz siny, mikołajek polny, dzwonek boloński, turzycza niska, bar-dzo rzadki w Polsce jaskier iliryski i dziewięciśń, dyptam jesiono-listny oraz miłek wiosenny. W ostatnim dziesięcioleciu wody Nidy przeszły korzystną metamorfozę i obecnie stanowią siedlisko wielu szczupaków (24,1 kg, 128 cm) i sandaczy (15,6 kg, 109 cm). Wody rzeki są też siedliskiem ślimaków, małży i płazów.

WARTO ZOBACZYĆ

GARTATOWICE

Gartatowice to wieś położona w gminie Kije. W wiekach średnich nazwa wsi brzmiała nieco inaczej – Gotartowice, ponieważ wzięła się od staropolskiego Gotarta. Po upływie pewnego czasu w nazwie nastąpiło zastawienie grup spółgłosek, co spowodowało nadanie jej obecnej formy. W XIV wieku były Gartatowice wsią rycerską, a potwierdza to spór graniczny z 1372 roku z miechowskimi bożogrobcami, mającymi w tej okolicy swoje majątki.

W południowej części Gartatowic za cmentarzem, znajduje się duży ziemny **kopiec pradziejowy** mający prawie 10 metrów wysokości oraz około 20 metrów długości i kilka szerokości. Cały porośnięty jest bujną trawą, wśród której złocą się kwiaty objętego ochroną miłka wiosennego. Obok stoi wysoki drewniany krzyż. Według tradycji w kopcu mają być pochowani żołnierze, którzy poległi w wielkiej bitwie wojsk saskich i polskich ze Szwedami pod Kliszowem w lipcu 1702 roku, lub jest mogiłą z czasów potopu szwedzkiego. Pod koniec XIX wieku ksiądz Władysław Siarkowski, proboszcz parafii Kije i archeolog z zamiłowania, znajdował tam gliniane naczynia . Kopiec powstał jednak na długo przed wojnami szwedzkimi. Pochodzi prawdopodobnie ze schyłku epoki kamienia lub z wczesnej epoki brązu, usypany więc został kilka tysięcy lat temu. Wpisany jest jako kopiec pradziejowy do rejestru archeologicznych zabytków województwa świętokrzyskiego. Rozciąga się z niego piękny widok na malowniczą pagórkowatą okolicę. Niedaleko kopca znajduje się **kościół św. Floriana**, wzniesiony pod koniec ubiegłego wieku.

STAWIANY

Stawiany to wieś gminy Kije. Dojazd od Kij prowadzi przez Lipnik. W XIX wieku mieszkańcy Stawian zajmowali się między innymi wyrobem figurek z gipsu. Jedną z nich jest prawdopodobnie rzeźba św. Jana Nepomucena w kapliczce stojącej blisko drogi od strony Kij, na wzgórzu za którym biegnie szerokotorowa Linia Hutniczo-Siarkowa. Ślady eksploatacji gipsu zachowały się we wschodniej części wsi w postaci zalanych wodą zagłębień. W jednym z nich powstał całkiem spory staw, na którym można spotkać pływające łabędzie. Droga koło zbiornika prowadzi na zbudowane z piaskowców, wapieni i żwirówców malownicze wzgórza, z których jedno to **Góra Sobótczana**. Wśród bujnej zieleni bielą się na nich wychodne skalne. Porasta je charakterystyczna dla stepów roślinność ciepłolubna – murawy kserotermiczne. Można tam spotkać między innymi: ostnicę włoso-watą, miłką wiosennego, szalwę czy dziewięciśńa bezłodygowego. Tereny te objęte są ochroną w ramach sieci Natura 2000 jako **Ostoja Stawiany**.

KLISZÓW

Kliszów był miejscem bitwy stoczonej 19 lipca 1702 roku w czasie trzeciej wojny północnej. Starły się tu wojska saskie i koronne z armią szwedzką Karola XII. Wojskami saskimi dowodził król August II Mocny, któremu udało się zebrać pod Kliszowem około 16 tysięcy Sasów i 6500 żołnierzy koronnych, pod dowództwem hetmana wielkiego koronnego Hieronima Lubomirskiego. 19 lipca około godziny 11 rozpoczęła się bitwa. Szwedzi uderzyli na prawe skrzydło Sasów, na styku z chorągwiami polskimi. O godzinie 13 do ataku ruszyła kawaleria saska pod dowództwem generała Jakuba Henryka Flemminga. Po przełamaniu obrony kawalerii szwedzkiej atak jazdy saskiej załamał się w starciu z piechotą wroga. Po odparciu tego ataku Karol XII rzucił do ataku 2000 kawalerii. Szarża nie powiodła się, gdyż prowadzący ją książę Fryderyk IV Holsteiń-Gottorp został ciężko ranny w wyniku salwy nielicznej artylerii polskiej, dowodzonej przez Marcina Kątskiego. Około 13.30 hetman Lubomirski przystąpił do formowania kolumny uderzeniowej wojsk polskich. Do uderzenia wyznaczono cztery chorągwie husarskie i sześć pancernych, łącznie około 570–580 żołnierzy, a więc około 12% sił polskich. Chorągwie uszykowano w dwie linie, w pierwszej husarskie, w drugiej pancerne. Szerokość frontu wynosiła około 300 metrów. Polska husaria z łatwością rozbiła kawalerię szwedzką. Nie udało się jej jednak rozbić piechoty wroga. Aby to osiągnąć, hetman powinien wesprzeć atakujących resztą polskich chorągwi, zamiast tego nakazał wycofanie polskich chorągwi z walki, co było jego osobistą zemstą na królu Augustie II. Szwedzi ośmieleni wycofaniem się z walki Polaków, uderzyli na kawalerię Flemminga. Pierwszy atak został odparty. Drugi wsparty piechotą był już bardziej udany. Szala zwycięstwa przechyliła się na stronę Szwedów. Sasi podjęli jeszcze jedną rozpaczliwą

Samorządowa Instytucja Kultury Kasztelanía fot. Monika Wrzosciewicz

próbę kontrnatarcia, które jednak nie powiodło się. Około 16.30 przy dźwiękach muzyki wojskowej, zwycięski Karol XII wjechał do obozu saskiego. Bitwa była zakończona. Straty armii saskiej wynosiły około 2000 zabitych, 700 rannych i blisko 1000 wziętych do niewoli. Chorągwie polskie straciły około 80 poległych. Straty Szwedów wynosiły około 1000 zabitych i 900 rannych. Pola i łąki na których stoczono bitwę nazywane są od tego czasu trupiercem.

SAMORZĄDOWA INSTYTUCJA KULTURY „KASZTELANIA” W KIJACH

Uchwałą Rady Nr XVI/119/2012 z dnia 23 maja 2012 roku, została stworzona z dniem 1 czerwca 2012 roku jednostka organizacyjna pod nazwą KASZTELANIA, działająca w formie samorządowej jednostki kultury. Budynek samej Kasztelanii to zaledwie część dużego przedsięwzięcia położonego na łącznej powierzchni ponad 3 hektarów. Są tutaj także: boiska, amfiteatr, dwa stawy, parkingi, chodniki i miejsca parkingowe. Kasztelanía spełnia bardzo ważną funkcję kulturotwórczą. Otoczony murami obiekt ma w bryłę wkomponowane trzy baszty, budynki przeznaczone do imprez, zajęć dla zespołów, solistów, spotkań i prób oraz scenę amfiteatralną, którą dodatkowo obudowano szklanymi, łatwymi w demontażu ekranami. Przed sceną zlokalizowany jest amfiteatr dla widzów z myślą o wielkich przedsięwzięciach plenerowych.

Lokalna Grupa Działania PONIDZIE jest stowarzyszeniem założonym przez społeczność powiatu pińczowskiego dnia 22 lutego 2008 roku. Zrzesza osoby fizyczne i prawne, w tym jednostki samorządu terytorialnego, mając na celu działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Lokalna Grupa Działania PONIDZIE obejmuje swoim działaniem powiat pińczowski, w którego skład wchodzi pięć gmin: Działoszyce, Kije, Michałów, Pińczów oraz Złota. Pod względem geograficznym obszar stanowi centrum krainy zwanej Ponidziem, położonej na terenie województwa świętokrzyskiego w dorzeczu dolnego i środkowego biegu rzeki Nidy. Nida płynąc wzdłuż zachodniej granicy gminy Kije przecina terytorium gminy Pińczów, płynie dalej wzdłuż zachodniej granicy gminy Złota, łączy północną część obszaru zbudowaną z mioceńskich gipsów i wapieni z lessowym południem. Mnóstwo tu zabytków i pamiątek przeszłości, przydrożnych kapliczek i cudownej, nieskażonej cywilizacją przyrody. Lokalna Grupa Działania PONIDZIE dała się poznać, jako ważny podmiot działający na rzecz zrównoważonego rozwoju powiatu pińczowskiego. W latach 2007–2019, za pośrednictwem Lokalnej Grupy Działania PONIDZIE, w ramach ogłoszonych konkursów, projektów grantowych i projektów współpracy, zostały złożone 403 wnioski o wsparcie. W ramach operacji jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz mieszkańcy otrzymali dofinansowania na podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej, budowę i modernizację infrastruktury turystycznej, kulturalnej, rekreacyjnej oraz ścieżek turystycznych, renowację zabytków, organizację kursów, warsztatów, szkoleń, wydarzeń promocyjnych a także zakup publikacji, gadżetów, instrumentów muzycznych, strojów ludowych. Środki finansowe wydatkowane za pośrednictwem Lokalna Grupa Działania PONIDZIE na realizację operacji na obszarze powiatu pińczowskiego, na trwałe wpłynęły na poprawę życia społeczności lokalnej.

Zapraszamy do współpracy!

Lokalna Grupa Działania PONIDZIE

ul. Stabska 13
28-400 Pińczów
tel./fax 413577347
www.lgdponidzie.pl
e-mail: biuro@lgdponidzie.pl

Muzeum Regionalne w Pińczowie & Centrum Informacji Turystycznej

ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 2a
28-400 Pińczów
tel. 413575404

